

УДК 130.123.1:124.5(477)

БИГУНЯК Андрій – аспірант кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (andriybihunyak@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5648-118X>

СКОТНА Надія – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, соціології та політології імені професора Валерія Скотного, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 24, вул. Івана Франка, м. Дрогобич, Україна, індекс 82100 (skotna@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2929-8926>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.1>

Бібліографічний опис статті: Бігуняк А., Скотна Н. (2024). Діалектика ціннісних змін у сучасному українському суспільстві. *Людознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, № 48, 11–25, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.1>

ДІАЛЕКТИКА ЦІННІСНИХ ЗМІН У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. *Метою статті є виявлення та обґрунтування методологічних підходів і методів для вивчення аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві. Зважаючи на поліфонічність філософського дискурсу, розрізняючи різні типи діалектичного вчення, розглядаємо предмет нашого дослідження з урахуванням різних точок зору та принципів, зокрема класичної діалектики та її сучасного аналога – синергетики. **Методологія** дослідження передбачає доцільність застосування основних законів класичної діалектики, а також основних положень синергетичного вчення у поняттях: аттрактор – як мета і вектор ціннісних орієнтацій особистості і спільноти упродовж останніх десятиріч; точка біфуркації – як розгалуження шляхів аксіологічних змін у різних сферах особистісного і суспільного життя, при цьому очевидно є властивість фрактальності складників аксіологічної*

сфери – подібність часткового і загального, екзистенційного як основи соціального тощо; фактор випадковості (флуктуації) – як чинник процесів розвитку та самоорганізації аксіологічної сфери сучасного українського суспільства. **Наукова новизна** роботи пов'язана із визначенням діалектики аксіологічних змін не лише як теорії і методу пізнання та перетворення дійсності, але і як процесу розвитку цих змін. Водночас для означення суті поняття «цінності» вважаємо за доцільне використати універсальне поняття «щастя» у визначенні стану повного і тривалого задоволення від життя загалом. **Висновки.** Аксіологічні зміни в особистісному та суспільному вияві набувають статусу причини і наслідку у розгортанні подій і явищ, впливають на духовну і матеріальну сферу, соціальні умови буття, зумовлюють нестабільність, суперечливість, конфліктність на шляху до гармонії, злагоди і порядку за діалектичними законами розвитку у процесі змін та утвердженні його результату.

Ключові слова: діалектика, синергетика, аксіологічні зміни, сучасне українське суспільство.

BIHUNYAK Andriy – Postgraduate at the Department of Philosophy, Sociology and Political Science named after Professor Valery Skotny, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24, str. Ivan Franko, Drohobych, Ukraine, index 82100 (andriybihunyak@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5648-118X>

SKOTNA Nadiya – Doctor of Philosophy, Professor, Head of the Department of Philosophy, Sociology and Political Science named after Professor Valery Skotny, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, 24, str. Ivan Franko, Drohobych, Ukraine, index 82100 (skotna@ukr.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2929-8926>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.1>

To cite this article: Bihunyak, A., Skotna, N. (2024). Dialektyka tsinnisnykh zmin u suchasnomu ukrainskomu suspilstvi [Dialectics of value changes in modern Ukrainian society]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobytskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filosofia" – Human Studies. Series of "Philosophy": a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, № 48, 11–25, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.48.1>*

DIALECTICS OF VALUE CHANGES IN MODERN UKRAINIAN SOCIETY

Summary. *The purpose of the article is to identify and substantiate methodological approaches and methods for studying axiological changes in modern Ukrainian society. Taking into account the polyphony of philosophical discourse, distinguishing between different types of dialectical teaching, we consider the subject of our research taking into account different points of view and principles, in particular classical dialectics and its modern analogue – synergetics. The research methodology provides for the expediency of applying the basic laws of classical dialectics, as well as the main provisions of synergetic teaching in the concepts: attractor – as a goal and a vector of value orientations of the individual and the community during the last decades; the point of bifurcation – as a branching of the paths of axiological changes in various spheres of personal and social life, while the fractality of the components of the axiological sphere is obvious – the similarity of the partial and the general, existential as the basis of the social, etc.; the factor of randomness (fluctuation) – as a factor in the processes of development and self-organization of the axiological sphere of modern Ukrainian society. The scientific novelty of the work is related to the definition of the dialectic of axiological changes not only as a theory and method of knowledge and transformation of reality, but also as a process of development of these changes. At the same time, to define the essence of the concept of “value”, we consider it expedient to use the universal concept of “happiness” to define the state of complete and lasting satisfaction from life in general. Conclusions.* Axiological changes in personal and social manifestation acquire the status of cause and effect in the unfolding of events and phenomena, affect the spiritual and material sphere, social conditions of existence, cause instability, contradiction, conflict on the way to harmony, harmony and order according to the dialectical laws of development in the process of changes and confirmation of its result.

Key words: *dialectics, synergetics, axiological changes, modern Ukrainian society.*

Постановка проблеми. У процесі осмислення важливих процесів суспільного розвитку сучасної України та визначення

цивілізаційних векторів аксіологічних змін необхідно зважити на поліфонічність та плюралізм філософських дискурсів вирішення проблеми. Використовуючи при цьому методи філософської (класичної та неокласичної), загальнонаукової методології, застосовуємо вчення про діалектику та синергетику, що допоможе розкрити аксіологічні зміни на основі єдності і протиріччя традиції та інновацій.

Досліджувана проблема виявляє низку суперечностей і потребу їх спростувати, зокрема у сприйнятті (сприйманні, відчутті) та усвідомленні особистістю обставин повсякденного життя, історичних подій і явищ минулого і сьогодення, що стають викликами перед усталеними світоглядними уявленнями, віруваннями і знаннями індивіда і спільноти, потребують та зумовлюють зміни у ціннісних орієнтаціях на основі розуміння розвитку як взаємозв'язку і протидії, а також самоорганізації – в природі, свідомості, людському і суспільному житті тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішення досліджуваної проблеми можливе на інтегративній, міждисциплінарній основі із застосуванням методологічних принципів та підходів, розробок філософії, соціології, психології тощо. Засадничими для нашого дослідження є вчення про діалектику як теорію розвитку і спосіб мислення у спадщині видатних українських та зарубіжних філософів від Античності і до сьогодні. Зокрема, це вчення Сократа, який вважав діалог дієвим методом пошуку істини; Геракліта, який пов'язував розвиток процесів і явищ із безперервним рухом, боротьбою як джерелом змін; концепція Г.-В.-Ф. Гегеля про загальний зв'язок «усього-з-усім» у природі, суспільстві, бутті людини як дія універсальних законів і категорій; а також трансцендентальна діалектика І. Канта; екзистенційна діалектика М. Гайдеггера, Ж.П. Сартра, негативна діалектика Т. Адорно, зв'язок діалектики і герменевтики в Г.-І. Гадамера; про самоорганізацію системи у синергетичному вченні Г. Хакена та низки інших. Вивченню питань методологічних підходів у класичних і неокласичних теоріях розвитку, зокрема синергетиці, а також проблем суспільних трансформацій крізь призму діалектики чи синергетики присвятили праці низка українських учених, філософів, зокрема це: І. Бичко,

М. Булатов, О. Дзьобань, І. Добронравова, В. Кизима, П. Копнін, О. Кукуруз, В. Лісовий, В. Лук'янець, М. Михальченко, В. Пазенок, С. Рудницький, Н. Скотна, М. Шаповаленко, В. Шинкарук та інші. Однак не вповні вирішеним є питання методологічних підходів і методів щодо проблеми розвитку аксіологічної сфери особистості і спільноти у сучасному українському суспільстві, що й зумовило вибір теми нашої статті.

Визначення мети та основних завдань дослідження. Метою статті є виявлення та обґрунтування методологічних підходів і методів для вивчення аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві. У межах визначеної мети необхідно вирішити такі основні завдання: з'ясувати і проаналізувати особливості сучасних парадигм теорії розвитку як поліфонію і плюралізм філософського пошуку; різні аспекти ціннісних змін у сучасному українському суспільстві в категоріальних зв'язках класичної та некласичної діалектики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засадничими для нашого дослідження є твердження про систему цінностей, яка здатна до самоорганізації, а також про екзистенційну природу соціального, що вказує на двох основних суб'єктів аксіологічних змін – особистість (індивідум) і суспільство (спільнота), які є продуцентами (ініціаторами, творцями), споживачами та носіями цінностей як правил, норм і водночас змін ціннісних орієнтацій як на особистісно-індивідуальному, так і соціальному рівнях.

У межах нашого дослідження розглядаємо діалектику аксіологічних змін не лише як теорію і метод пізнання та перетворення дійсності, але і як процес розвитку цих змін у сукупності і багатоманітності його форм і суперечностей.

З'ясувати природу аксіологічних змін в особистісному і суспільному бутті, встановити зв'язки, які визначають особливості розвитку і функціонування цих змін можна у зверненні до діалектики як вчення про об'єктивне існування взаємозв'язків, розвитку і суперечностей, що створюють умови виникнення та існування сфери цінностей. З огляду на еволюцію уявлень про діалектику як універсальний метод у контексті поліфонічності та плюралізму становлення філософської методології виявляємо діалектичні закономірності в процесі аксіологічних змін, що

мали місце у життєвому світі людини і різних сферах суспільного буття. З кінця ХХ і в перших десятиліттях ХХІ ст. ці зміни як система взаємозв'язків, взаємозумовленостей і взаємопереходів відображені у свідомості (самосвідомості) людини і таких формах суспільної свідомості, як мораль, релігія, мистецтво, мова, політика тощо. У діалектичному дискурсі про ціннісну сферу особистості та спільноти застосовуємо ключове поняття «взаємозв'язок» для визначення процесу, у розгортанні якого певні явища, ідеї, дії, потреби зумовлюють зміни і перетворення, виникнення інших потреб, явищ, ідей тощо. Розгортання цього процесу змін і перетворень забезпечує розвиток як незворотну, спрямовану, закономірну зміну матеріальних та ідеальних об'єктів; один із загальних видів зв'язку, рух, виникнення нового тощо (Кизима, 2002, с. 555). Прослідковуючи аксіологічні зміни у сучасному українському суспільстві на засадах діалектичного розуміння цього процесу як розвитку, встановлюємо його спрямованість, першоджерела, рушійні сили, які живлять цей рух змін та у яких етапах вони відбуваються. Виникнення тих чи інших ціннісних орієнтацій, наповнення їх певним змістом дає підстави для встановлення та аналізу причинно-наслідкових, суб'єкт-об'єктних, часо-просторових зв'язків, систематизації та класифікації на основі вчення про співвідношення, принципи, закони, категорії тощо. Поняття «аксіологічні зміни» є тотожним щодо поняття «розвиток», який відбувається у процесі розкриття і взаємодії протилежних якостей, суперечностей, забезпечує еволюцію, рух і динаміку буття, прогрес як удосконалення чи регрес (як занепад і руйнацію). Таким чином, саме розвиток сучасного українського суспільства зумовлює незворотні якісні зміни у сфері цінностей і дозволяє визначити форми цих змін, їх прояви, чинники, напрями, рушійні сили, суперечності тощо.

Аналізуючи ціннісні орієнтації у сучасному українському суспільстві на засадах діалектичного вчення, встановлюємо об'єктивність їх формування під впливом низки чинників у суспільному бутті спільноти та суб'єктивність відображення у формах життєвого світу людини (природних, соціальних, духовних, матеріальних тощо), що визначають буття особистості та спільноти. Однак, на думку Н. Скотної, процес самовизначення

особистості значно ускладнюється динамізмом глобалізованого світу у різних сферах суспільного життя. Тож людині досить важко адекватно сприймати поліфонію цінностей, світоглядних концепцій, вчинків, потік інформації, що швидко зростає. Реаліями нашого життя стали швидкі зміни людиною соціальних ніш, різних статусів у суспільстві, набуття нових професій та іншого громадянства (Скотна, 2005, с. 169).

Людина і спільнота проживають кожний момент, етап, період або цілу епоху свого буття у системі багатоманітних зв'язків (взаємозалежності, взаємодоповненості, взаємозумовленості) між предметами, явищами, процесами, які діють як універсальні, найзагальніші закони (закономірності) і які визначаємо як закони діалектики (Пазенок, 2008; Діалектика національно-громадянського, 2023). Зважаючи на поліфонічність філософського дискурсу, водночас розрізняючи різні типи діалектичного вчення (класична діалектика, екзистенційна, негативна тощо), розглядаємо предмет нашого дослідження з урахуванням різних точок зору та принципів, зокрема класичної діалектики та її сучасного аналога – синергетики.

Методологія вивчення аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві передбачає доцільність застосування основних законів класичної діалектики: закон єдності і боротьби суперечностей, закон взаємного переходу кількісних і якісних змін, закон заперечення заперечення. Водночас ефективним є використання основних положень синергетичного вчення як альтернативи класичної діалектики. Це дозволить встановити відповідно: витоки, механізм і напрями розвитку ціннісної сфери суспільства та індивіда в категоріях причини і наслідку, сутності та явища, форми і змісту, одиничного і загального, випадковості і необхідності тощо, а також визначити, згідно із синергетичним вченням (Лук'янець, Кравченко, Озадовська, Мороз, 2006), у самоорганізації системи цінностей та аксіологічних змін синергетичні зв'язки в поняттях: атрактор – як мета, спрямованість, вектор ціннісних орієнтацій особистості і спільноти упродовж останніх десятиріч; точка біфуркації – як розгалуження шляхів аксіологічних змін у різних сферах особистісного і суспільного життя, при цьому очевидною є властивість фрактальності складників аксіологічної сфери – подібність

часткового і загального, екзистенційного як основи соціального тощо; фактор випадковості (флуктуації) – як чинник процесів розвитку та самоорганізації аксіологічної сфери сучасного українського суспільства.

Встановлюючи роль об'єктивних чинників аксіологічних змін у сучасному українському суспільстві (з останнього десятиліття ХХ століття і до сьогодні), виокремлюємо насамперед рушійні історичні події, які у той чи інший спосіб вплинули на суспільну свідомість та самоусвідомлення кожного громадянина України, стали точкою біфуркації для розвитку ціннісних орієнтацій усіх і кожного. У хронології подій – це студентська революція на граніті (1990), розпад радянської імперії (1991), проголошення незалежності України (1991), Помаранчева революція (2004), Революція Гідності (2013), анексія Криму (2014), російсько-українська війна (з 2014 року і до сьогодні), отримання безвізового режиму для поїздок до країн Шенгенської зони (2017), надання автокефалії (Томос) Київській митрополії від Вселенського патріарха Варфоломія (2019), COVID-19 в Україні і світі (2019), закріплення законодавчих норм у преамбулі Конституції України, трьох статтях та перехідних положеннях про стратегічний курс України на членство в Європейському Союзі та НАТО (2019), повномасштабне вторгнення росії в Україну (2022) та інші. Під впливом названих подій як чинників розвитку ціннісної складової частини суспільного і приватного буття України та українців загострилася боротьба суперечностей у політичній, релігійній, освітній, приватній, міжсуб'єктній комунікативній сферах, що для суб'єктів суспільного життя набуло форм не лише зіткнення інтересів, мотивів, поглядів і переконань у полеміці, протистоянні, протесті, але й у формі збройної експансії з боку росії, повномасштабній російсько-українській війні. Названі події визначили та утвердили ціннісні зміни, які чітко окреслюють мету і мають забезпечити зміст буття людини і спільноти у повоєнний час. Сучасне українське суспільство упродовж останнього десятиліття (з 2014) живе в умовах війни з росією, тож особливо гостро відчуваємо, зокрема, брак безпеки як однієї із базових потреб людини, а також пошук шляхів і засобів самореалізації. Як зазначає О. Брусакова, екзистенційна безпека особистості в умовах війни є психоемоційним станом особистості,

що адекватний об'єктивним обставинам і визначений її ціннісно-сміисловою позицією, яка зумовлює діяльність і поведінку, визначає внутрішню основу соціокультурних зв'язків, детермінує позитивне ставлення до світу та потенціал для подальшого розвитку, незважаючи на надмірні страждання, пережиті потрясіння, виснаження ресурсів. Дослідниця виокремлює декілька вимірів екзистенційної безпеки, які відповідають структурі базових потреб особистості: онтологічний – прагнення людини жити, здатність вижити, впоратись з випробуваннями, перемогти смерть, щоб бути; автентично-особистісний – прагнення залишатися собою, справедливо ставитися до інших; комунікаційний – потреба і здатність відчувати радість життя, зокрема спілкування, у скрутних, небезпечних умовах; аксіологічний – непорушність і динаміка цінностей та смислів, потреба бачити майбутнє та своє існування у ньому (Брусакова, 2022, с. 32–34).

Як зазначає В. Небрат, задля перемоги у війні, успішного повоєнного відродження українське суспільство має культивувати аксіологічні зміни у напрямках звільнення історичної пам'яті та політичного мислення від пострадянських стереотипів; подолання кризи ідентичності й актуалізації цінностей національної консолідації, громадянської солідарності та відповідальності, участі громадян у соціальному житті, зокрема захисті та зміцненні країни; утвердження цінності людини як найвищої мети і головного засобу суспільного розвитку; переосмислення ролі науки для досягнення якісної переваги над ворогом, забезпечення структурно-технологічної незалежності тощо (Небрат, 2022, с. 15). Визначені ціннісні орієнтири (у синергетичному вченні – атрактори) дослідниця називає ключовими у формуванні людського потенціалу для перемоги і відродження України.

Виявом ціннісних змін на особистісному рівні є світоглядно-ментальні настанови, уявлення, вірування, знання у динаміці формування і розвитку потреб та інтересів людини, у тому числі і політичних (ідеологічних). Співвідношення цінностей з потребами та інтересами С. Рудницький визначає через пріоритет потреб та інтересів людини (Рудницький, 2012, с. 157), причому особистісні цінності завжди формуються на основі інтересів спільноти (національної, мовної, субкультурної тощо), з якою

ідентифікує себе особистість. Розгляд динаміки ціннісної сфери особистості у різних ситуаціях життя дозволяє визначити аксіологічні зміни у бутті спільноти (нації, етнічної групи, субкультури, політичного угруповання тощо), що знаходять свій вияв у формах суспільної свідомості, а саме: філософії, мові, політиці, релігії, моралі, мистецтві тощо.

Цінності, що культивуються у суспільстві на певному етапі розвитку держави, як зазначає Ю. Шайгородський, можуть визначити її майбутнє, зрозуміти і виявити суть тих глибинних процесів, які відбуваються у певній соціальній системі, а також отримати відповіді на питання, куди і якою дорогою ми йдемо (Шайгородський, 2001, с. 114). Таким чином, система базисних цінностей, що є прийнятною для більшості громадян, стає умовою успішних суспільних перетворень та змін. Про це Ю. Шайгородський говорить як про критерії поведінки людини, адже у різних життєвих ситуаціях цінності, яких дотримується суспільство загалом, перетворюються на ціннісні орієнтації особистості. Цінності є об'єктивно існуючою реальністю, а ціннісні орієнтації – суб'єктивним її сприйняттям. Тож, орієнтуючись на певні предмети, явища, ідеї як на особистісні цінності, людина здатна до саморегуляції, тобто самостійного визначення своєї поведінки, мети дій та діяльності тощо (Шайгородський, 2001, с. 116). Досліджуючи зміну патернів цінностей у контексті переходу від модерну до постмодерну, В. Лях визначає зміну ціннісних орієнтацій і самореалізації особистості у час переходу від індустріального суспільства до інформаційного як перехід від суспільства «дефіциту» до суспільства «загального добробуту». Для першого характерні цінності виживання, схильність до самообмеження як запоруки економічного успіху, відповідно, у другому, стверджує філософ, домінуючою чеснотою є свобода самореалізації. Адже у сучасному технологізованому суспільстві цінністю є творчість, інновації, ставлення до праці як до гри, що вимагає креативності і саморозвитку працівника (Лях, 2016).

У межах нашої статті для визначення суті поняття «цінності» вважаємо за доцільне використати універсальне поняття «щастя». Проблема щастя на міждисциплінарному рівні є предметом вивчення філософами, психологами, соціологами

в Україні та поза її межами. Евдемоністичне вчення про щастя як пошук цінностей і сенсів, найвище благо особистісного і суспільного буття має свою історію у вияві українських та зарубіжних гуманістичних концепцій від Античності і до сьогодення. Серед його дослідників такі філософи та вчені, як Августин Блаженний, Арістотель, А. Маслоу, Платон, Ж.П. Сартр, Г. Сковорода, В. Татаркевич, В. Шинкарук, П. Юркевич та низка інших.

За поданням Енциклопедії Британіка (Encyclopaedia Britannica), щастя є станом емоційного благополуччя людини, позитивною оцінкою свого життя і досягнень загалом, тобто суб'єктивним благополуччям (Murtoff, 2024). Згідно із філософським визначенням, щастя є станом повного і тривалого вдовolenня від життя загалом, а його досягнення, як стверджує В. Єфименко, пов'язані із такими умовами:

- а) задоволення основних матеріальних потреб;
- б) повнота і осмисленість існування людини;
- в) спроможність останньої реалізувати власне уявлення про життя у ситуаціях морального вибору;
- г) достатній ступінь збіжності актуального стану буття та уявлення про те, яким воно має бути;
- г) гармонія внутрішнього світу людини та її зовнішніх стосунків (Єфименко, 2002, с. 729).

У вченні Г. Сковороди щастя не пов'язане із зовнішніми чинниками людського буття: «щастя ані від наук, ані від чинів, ні від багатства...» (Сковорода, 1994, с. 417). Для визначення стану гармонії із собою і світом Г. Сковорода використовує поняття «мир душевний», «найперше дбання наше», адже філософ визнає цінність кожної людини – «кожного без вибору дихання», тож кожному «відчинено шлях до щастя» (Сковорода, 1994, с. 331). Бути щасливим, за Г. Сковородою, означає пізнати, «знайти самого себе» (Сковорода, 1994, с. 340), бо «від пізнання себе самого входить у душу світло відання Божого, з ним шлях мирний щастя» (Сковорода, 1994, с. 415). На думку В. Єрмоленка, в українській світоглядній традиції, яку вповні репрезентує вчення Г. Сковороди, ідея щастя пов'язана з індивідуальним буттям, пізнанням людиною себе і виконанням свого особистого призначення, самореалізацією, зокрема у «сродній» праці (Єрмоленко, 2022).

Погляди Г. Сковороди про щастя як цінність людського існування і його мету співзвучна з ученням А. Маслоу про самоактуалізацію як реалізацію людиною свого повного потенціалу. Однак мотивацією цього прагнення самоактуалізації/самореалізації людини є задоволення базових потреб: фізіологічних (голоду, сну, спраги); безпеки; спілкування і любові; поваги, самореалізації (самоактуалізації). Взаємозв'язок потреб і цінностей є засадничим у вченні А. Маслоу про ієрархію потреб як цінностей людського існування в орієнтації на досягнення стану щастя. Тож щасливим, за Маслоу, є той, у кого задоволені всі базові життєво необхідні потреби і виникає мотивація до самореалізації, пошуку ідентичності із самим собою, потреба стати тим, ким ти є насправді (Maslow, 1954, p. 95). Таким чином, щастя є модусом існування, екзистенціалом людського буття, станом повного і тривалого задоволення від життя, сталою морально-етичною категорією, універсальною і життєво необхідною цінністю у свідомості людини та спільноти. Прагнення щастя визначає мету суспільства, яка пов'язана зі здоров'ям, працею, співпрацею, матеріальним добробутом, соціальними стосунками, безпекою як окремої людини, так і спільноти загалом.

Висновки і перспективи подальших розвідок цього питання. Аксиологічні зміни в особистісному та суспільному вияві набувають статусу причини і наслідку у розгортанні подій і явищ, впливають на духовну і матеріальну сферу, соціальні умови буття, зумовлюють нестабільність, суперечливість, конфліктність на шляху до гармонії, злагоди і порядку за діалектичними законами розвитку у процесі змін та утвердженні його результату. Носієм цінностей і первісним суб'єктом їх змін є людина, особа, індивід у сутнісних характеристиках – віку, статі, роду занять, здобутого рівня освіти, місця проживання тощо, а також екзистенційних, що виказують духовний, свободний характер людського існування (екзистенції або «внутрішньої людини») у здатностях робити вибір і нести відповідальність за його наслідки, відчувати провину, виявляти турботу і любов, глибше пізнавати себе і світ навколо себе у кризових («межових») ситуаціях буття тощо. Діалектику аксиологічних змін у сучасному українському суспільстві у межах нашого дослідження розглядаємо не лише як методологічне вчення

у низці парадигм, але і як процес розвитку системи цінностей особистісного і суспільного життя, здатної до самоорганізації. Відслідковуємо очевидний зв'язок аксіологічних змін у суспільстві як його векторний, цілеспрямований розвиток у різноманітних формах прояву в усіх сферах приватного і соціального життя. Визначаючи діалектику аксіологічних змін, ми намагалися виявити і зрозуміти суперечності у світі та сучасному українському суспільстві, з'ясувати взаємозв'язок і взаємодію суспільних та індивідуальних потреб та інтересів, ключових сенсів, у процесі чого відбувається пошук ідентичності, самоусвідомлення індивіда і суспільства.

Перспективою подальших досліджень є філософське обґрунтування ціннісно-нормативного складника європейського та євроатлантичного вибору сучасного українського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брусакова О.В. Екзистенційна безпека особистості в умовах війни. *Особистість. Суспільство. Війна* : матеріали Міжнародного психологічного форуму (на базі Харківського національного університету внутрішніх справ, проведеного в онлайн-режимі 15.04.2022). С. 32–34. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bac4dc52-ece6-4ec5-9e9d-978f76989f6e/content>
2. Діалектика національно-громадянського і етнічного в українському соціумі : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2023. 640 с. URL: https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Dialektyka_natsionalno-hromadskoho_.pdf
3. Безпека, справедливість, щастя – Володимир Єрмоленко розповів про три концепції суспільного договору. Онлайн-дискусія «Про суспільний договір». 16.06.2022. URL: <http://surl.li/scqgc>
4. Єфименко В. Щастя. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с. С. 729.
5. Кизима В. Розвиток. Філософський енциклопедичний словник. Київ : Абрис, 2002. 742 с. С. 555.
6. Лук'янець В., Кравченко О., Озадовська Л., Мороз О. Науковий світогляд на зламі століть : монографія. Київ : Парапан, 2006. 288 с.
7. Лях В. Зміна патернів цінностей в контексті переходу від модерну до постмодерну. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2016. № 5–6. С. 153–154. URL: <http://surl.li/scqim>
8. Небрат В. Ціннісні орієнтири суспільства в час війни та повоєнної відбудови: історичний вимір. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : збірник тез IV Міжнародної

науково-практичної конференції, 13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. / Ред. кол.: Морська Н.Л., Литвин Л.М., Поперечна Г.А. Тернопіль : Вектор, 2022. 454 с. С. 12–15, с. 15. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25631/1/Czinnisni_orienturu_2022.pdf

9. Пазенок В.С. Філософська теорія взаємозв'язків розвитку діалектики. URL: <http://surl.li/scqkc>

10. Рудницький С. Інтереси в категоріальному ряду «потреби» – «інтереси» – «цінності» – «ідеологія». *Політичний менеджмент*. № 3. 2012. С. 151–164.

11. Сковорода Г. Твори : У 2 т. Том 1. Київ : АТ «Обереги», 1994. 528 с.

12. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. Львів : Українські технології, 2005. 384 с.

13. Шайгородський Ю. Проблема цінностей у контексті сучасності. На шляху до суспільної злагоди. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2001. 144 с.

14. Maslow A.H. *Motivation and Personality*. New York City : Harper & Row, 1954. 394 p. URL: <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf>

15. Murtoff Jennifer. *Happiness*. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/happiness>

REFERENCES

1. Brusakova, O.V. (2022). Ekzystentsiina bezpeka osobystosti v umovakh viiny. *Osobystist. Suspilstvo. Viina: Materialy Mizhnarodnoho psykholohichnoho forumu [Existential security of the individual in the conditions of war. Personality. Society. War: Materials of the International Psychological Forum]* (na bazi Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav, provedenoho v onlain-rezhymi 15.04.2022). S. 32–34. Retrieved from: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bac4dc52-ece6-4ec5-9e9d-978f76989f6e/content> [in Ukrainian].

2. Dialektyka natsionalno-hromadianskoho i etnichnoho v ukrainskomu sotsiumi: monohrafiia. (2023) [*Dialectic of national-civic and ethnic in Ukrainian society: monograph*]. Kyiv: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy. 640 s. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Dialektyka_natsionalno-hromadskoho_.pdf [in Ukrainian].

3. Yermolenko, V. (2022). Bezpeka, spravedlyvist, shchastia – Volodymyr Yermolenko rozpoviv pro try kontseptsii suspilnoho dohovoru [*Security, justice, happiness – Volodymyr Yermolenko spoke about the three concepts of the social contract*]. Onlain-dyskusiia «Pro suspilnyi dohovir». 16.06.2022. Retrieved from: <http://surl.li/scqgc> [in Ukrainian].

4. Yefymenko, V. (2002). *Shchastia [Happiness]*. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk. Kyiv: Abrys. 742 s. S. 729 [in Ukrainian].

5. Kyzyma, V. (2002). Rozvytok [Development]. Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk. Kyiv: Abrys. 742 s. S. 555.
6. Lukianets, V., Kravchenko, O., Ozadovska, L., Moroz, O. (2006). Naukoviy svitohliad na zlami stolit: monohrafiia [Scientific outlook at the turn of the century: monograph]. Kyiv: Parapan. 288 s. [in Ukrainian].
7. Liakh, V. (2016). Zmina paterniv tsinnosti v konteksti perekhodu vid modernu do postmodernu [Changing patterns of values in the context of the transition from modern to postmodern]. Mulytversum. Filosofskiy almanakh. № 5–6. S.153–154. Retrieved from: <http://surl.li/scqim> [in Ukrainian].
8. Nebrat, V. (2022). Tsinnisni oriientyry suspilstva v chas viiny ta povoienni vidbudovy: istorychniy vymir [Value orientations of society during the war and post-war reconstruction: historical dimension]. Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychniy analiz ta praktychniy dosvid: zbirnyk tez IV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 13–14 travnia 2022 roku. m. Ternopil. TNPU im. V. Hnatiuka. / Red. kol.: Morska N.L., Lytvyn L.M., Poperechna H.A. Ternopil: Vektor. 454 s. S. 12–15. Retrieved from: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25631/1/Czinnisni_orienturu_2022.pdf [in Ukrainian].
9. Pazenok, V. (2008). Filosofska teoriia vzaiezv'iazkiv rozvytku dialektiky [Philosophical theory of interrelationships of dialectic development]. Retrieved from: <http://surl.li/scqkc> [in Ukrainian].
10. Rudnytskyi S. (2012). Interesy v katehorialnomu riadu «potreby» – «interesy» – «tsinnosti» – «ideolohiia» [Interests in the categorical series of “needs” – “interests” – “values” – “ideology”]. Politychniy menezhment. № 3. S. 151–164 [in Ukrainian].
11. Skovoroda, H. (1994). Tvory: [Works]. U 2 t. Tom 1. Kyiv: AT «Oberehy». 528 p. [in Ukrainian].
12. Skotna, N. (2005). Osoba v rozkolotii tsyvilizatsii: osvita, svitohliad, dii [A person in a divided civilization: education, outlook, actions]. L'viv: Ukrayins'ki tekhnologiyi, 2005. 384 s. [in Ukrainian].
13. Shaihorodskiy, Yu. (2001). Problema tsinnosti u konteksti suchasnosti. Na shliakhu do suspilnoi zlahody [The problem of values in the context of modernity. On the way to social harmony]. Kyiv: Ukrainskyi tsentr politychnoho menezhmentu. 144 s. [in Ukrainian].
14. Maslow, A.H. (1954). Motivation and Personality. New York City: Harper & Row. 394 p. Retrieved from: <https://www.holybooks.com/wp-content/uploads/Motivation-and-Personality-Maslow.pdf>
15. Murtoff Jennifer. (2024). Happiness. Encyclopaedia Britannica. Retrieved from: <https://www.britannica.com/topic/happiness>